

ISSN 0869-2378

Журнал

Український Пасічник 10

Ukrainian Beekeeper Journal

2020

Передплатний індекс
74509

Зміст

ЕКОЛОГІЯ І БДЖОЛИ <i>Дмитро Остафевський</i>	
Пасіки родини Григорчуків НАУКОВІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ <i>Ерік Мак</i>	4
Сліди від пожежі собору Нотр Дам з находять в медах <i>Микола Горніч</i>	9
Що може розповісти нам мікробіома кишківника медоносною бджолою ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ДОСВІД <i>В. Д. Броварський, С. Величко, Я. Бриндза</i>	10
Динаміка накопичення та споживання білкового корму у гніздах бджолиних сімей <i>Микола Дмитра</i>	13
Випаровування щавлевої кислоти у боротьбі з варроатозом <i>Боб Трка</i>	15
Всмоктування нектару бджолою... Воно може бути досить різноманітним <i>В. Цікава, М. Романченко, Ю. Санін</i>	16
Важкі метали та інші токсиканти продукції бджільництва ХВОРОБИ І ШКІДНИКИ <i>В. Д. Броварський, Т. Т. Головецький, О. М. Лосев, Д. Т. Штанько</i>	17
Екотоксикологічна оцінка впливу пестицидів на медоносних бджіл <i>В. Цікава, М. Романченко, Ю. Санін</i>	20
віруси і кліщ Варроа медоносних бджіл БДЖОЛОПРОДУКТИ <i>Kristen Georgi</i>	23
Прополіс: прихований скарб із вулика <i>Т. О. Ягич, О. М. Лосев</i>	25
Порівняльний аналіз трутневого гомогенату на вміст важких металів ПРАКТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ПАСІЧНИКАМ АПІТЕРАПІЯ <i>Емі Макгоррі</i>	30
Бджолина отрута знищує ракові клітини молочної залози З ІСТОРІЇ ТА СПАДЩИНИ <i>Т. Т. Саранчук, Р. В. Нагнибіда</i>	32
З історії бджільництва містечка Меджибіж та його околиць ЕКОЛОГІЯ І БДЖОЛИ <i>Микола Горніч</i>	38
Прогноз погоди для пасічника. Якою буде зима? ВІСТІ З КРАЮ <i>Микола Остафевський</i>	42
Громадські бджолярські об'єднання їх дії СМАКОЛИКИ ВІД ЖУРНАЛУ <i>Тетяна Остафевська</i>	44
Гарбузово-медова осінь	44

Журнал

Український Пасічник

№ 10 (354) 2020

П. І. Прокопенко (1775 - 1850)

Щомісячний
науково-виробничий,
інформаційний
масовий галузевий
журнал пасічників
України

На обкладинці - пасіка Олександра Григорчука

ВИДАВЕЦЬ:

ТзОВ «РЕДАКЦІЯ «УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК»

ДИРЕКТОР ДМИТРО ОСТАШЕВСЬКИЙ

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР – МИКОЛА ОСТАШЕВСЬКИЙ

КОРЕСПОНДЕНТ – МИКОЛА ГОРНИЧ

ВЕРСТКА – ДМИТРО ОСТАШЕВСЬКИЙ

Редакція зберігає за собою право на скорочення і літературне редагування прийнятих до публікації текстів, не порушуючи при цьому їх змісту.

Редакція, друкуючи матеріали, не завжди поділяє позицію авторів, не повертає надісланих дописів авторам.

Листування з читачами ведеться переважно на сторінках журналу.

За достовірність опублікованих матеріалів відповідають їхні автори.

У разі передруку посилання на "Український пасічник" обов'язкове.

За рекламу відповідають рекламодавці.

За доставку журналів передплатникам відповідають поштові відділення зв'язку.

© «ЖУРНАЛ «УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК»

Р. С. КВ №10220 Від 03.08.2005

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 74509

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Журнал "Український пасічник",

Львів 79021, а/с 1671

Тел. (032) 259-20-27

МТС (066) 110-24-94, Київстар (067) 673-93-10

ukr_beekeeper@ukr.net

РОЗРАХУНКОВИЙ РАХУНОК РЕДАКЦІЇ:

UA643253210000026000053825709

МФО 325321 У ПРИВАТБАНК

КОД ЄДРПОУ 04812083

ТзОВ «РЕДАКЦІЯ

«УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК»

Надруковано на ТзОВ «ПОЛІ»

Підп. до друку 11.09.2020 р.

№08«УП» за 2020р. відвантажено на пошту 09.08.2020 р.

І. І. Саранчук
Буковинська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту сільського
господарства Карпатського регіону НААН України, м. Чернівці
Р. В. Нагнибіда
Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець»,
м. Кам'янець-Подільський

З історії бджільництва містечка Меджибіж та його околиць

Великі площі подільських лісів, що оточували містечко Меджибіж (нині – смт Меджибіж Летичівського р-ну Хмельницької обл.) з давніх часів, сприяли розвитку бджільництва, однією із найбільших статей доходу якого було добування меду та воску. Мед використовували в харчуванні, лікуванні, а віск для виготовлення свічок та на продаж. Крім того, віск широко використовувався у побуті (похорон, весілля, хрестини, ворожіння; виготовлення дитячих іграшок, писанок; захисту картин та у народній медицині, як лікарський інгредієнт тощо).

На відміну від періоду Київської Русі, з середини XIV ст. бджіл почали утримувати в штучних бортях (колодах, дуплянках), які підвішували на деревах. Невдовзі їх стали розміщувати на вирубаних у лісі галявинах або на полянах, обкладених з усіх боків зрубаними деревами, що поклало початок колодному бджільництву (пасічництву). Такі місця називали «посіками», що означало – порубано, посічено. Пізніше «посіка» трансформувалася в «пасіка», а людину, що доглядала бджіл стали називати пасічником. Це уже був перехід від однієї системи до другої, більш прогресивнішої, що затягнувся також майже на століття. Розміщення колод далеко від помешкань було незручним і трудомістким, а тому їх почали ставити поблизу садиб. Так створювалися домашні пасіки. Якщо за старого, бортьового бджільництва професія бджоляра

була спадковою, то за колодного появилася можливість займатися бджільництвом всім бажаним. Бджіл можна було продати і купити, перевозити, ставити біля домівки або в іншому місці. Для виготовлення дуплянок дуже часто використовували дерева, які вже мали природні дупла, або видовбували вулик з липової, вільхової чи дубової деревини. В Подільській губернії робилися вони легкі, однодонні, висота їх складала $1,1/7$ аршина, а ширина в піваршина і більше. У погоже літо від сильних сімей можна було отримати чотири рої, а від слабших – менше. Меду з одного вулика отримували від 15 до 30 фунтів. Коли малий і тісний вулик у медовий рік наповнювався бджолиними щільниками, то під ним викопували ямки, щоб бджоли мали куди продовжувати будувати щільники і щоб не було їм душно.

Наприкінці літа, на світанку, розпочинали роботу із відбирання меду та воску. З цією метою бджіл у колодах душили димом, спалюючи сірку, а за її відсутності використовували волосся або ганчір'я та без будь-якого розбору обрізали щільники. Але з часом при утриманні бджіл у колодах все частіше стали застосовувати інші методи відбору меду, ніж традиційні, шляхом знищення бджолиної сім'ї. Для добування меду зі щільників, зібраних з усієї пасіки, їх клали на корито, покрите сіткою, виплетеною з обскреблених вербових лозин, і

подрібнювали ножем або спеціальним сікачем. Мед, що стікав до корита, вважався найякіснішим і називався «дівочим».

Грудочки щільників, з яких витік мед, клали під гніт і отримували мед дещо гіршої якості, бо до нього потрапляв розчавлений бджолиний розплід, перга тощо.

Залишки меду видалялися зі спресованих грудочок, які заливали водою і розтоплювали на вогні. Після застигання воску, цей мед зливали разом з водою і використовували тільки для приготування хмільних напоїв.

Перехід бджільництва на прогресивніший щабель відбулося після винайдення в 1814 р. видатним українським пасічником П. І. Прокоповичем першого у світі розбірного рамкового вулика та розробки методу догляду і утримання у нім бджіл. У 1865 р. австрієць Франц Грушка винайшов відцентрову медогонку. Зникла необхідність руйнувати житло бджіл при відборі меду. Широко вживався мед у щільниках.

З метою забезпечення бджіл від вітрів і морозів та економії запасів їх кормів, колоди на осінь звозили до стебників, що є старовживаним словом та якому відповідає сучасне слово зимівник (омшаник). Переважно стебники будувались в господарських маєтках феодалів, при замках, фільварках чи шляхетських дворах. Для цього потрібно було затратити час та кошти на його спорудження і транспортування вуликів восени (останні числа вересня) у ці приміщення, а навесні (у квітні, або залежно від встановлення теплої погоди) на двір. З матеріалів І. Скочиляса з'ясуємо, що в с. Сапогів на Західному Поділлі (сучасна Борщівщина) у 1768 р. стебник був викопаний в землі, збудований з дерева, навколо огорожений (плотом), покритий соломкою. Стіни і стеля дерев'яні, вхід мурований, а двері до

нього із дубових дощок.

Недоліком таких стебників була слабка вентиляція. Стан повітря контролювали, запалюючи в ямі час від часу свічку: якщо через надлишок вуглекислого газу вона не горіла, тоді люк відкривали і приміщення провітрювали. Складно з'ясувати і їх розміри.

В документі про будівельно-ремонтні роботи в Меджибізькому ключі за 1727 р., згадується, що в Новій Синяві було збудовано новий стебник, якого перед цим не існувало і селяни більше не витрачали велику кількість часу та не возили пасіки восени до Меджибожа, а навесні назад до Нової Синяви. Такі ж стебники із глини збудували в Ходківцях та Копистині, що в 30-ти км від Меджибожа. Проте вже через 10 років в описі Новосинявського двору за 1738 р. стебник на двох стовпах вказаний як старий (sotebnik na dwoch stupach stosna poszyly stary). В описі будинків Старосинявського фільварку за 1746 р. стебник описаний так (подаємо мовою оригіналу): «Stebnik. U wzgat (зверху – І.С., Р.Н.) budowany nad którym szopa dylami obstawiona na krokwach snopkami poszuta, drzwi do sini z zamkimy kluczem drewnianym z szopy do stebnika drzwi debowe z zamkem drewnianym y kluczem zelaznym, we wnatri z rowala y podloga».

Лише в документі за 1759–1760 рр. вперше згадується скарбовий стебник Меджибожа, в якому, ймовірно, і зберігали взимку магнатські пасіки. Припускаємо, що цей стебник міг знаходитись під магнатськими палатами та покоями в південно-східній частині замку Меджибожа, або неподалік замку при дворі Чарторийських, що був оточений ровом та дубовим частоколом, хоча таке припущення вимагає ґрунтовних досліджень.

Постійна загроза зі сторони степу та

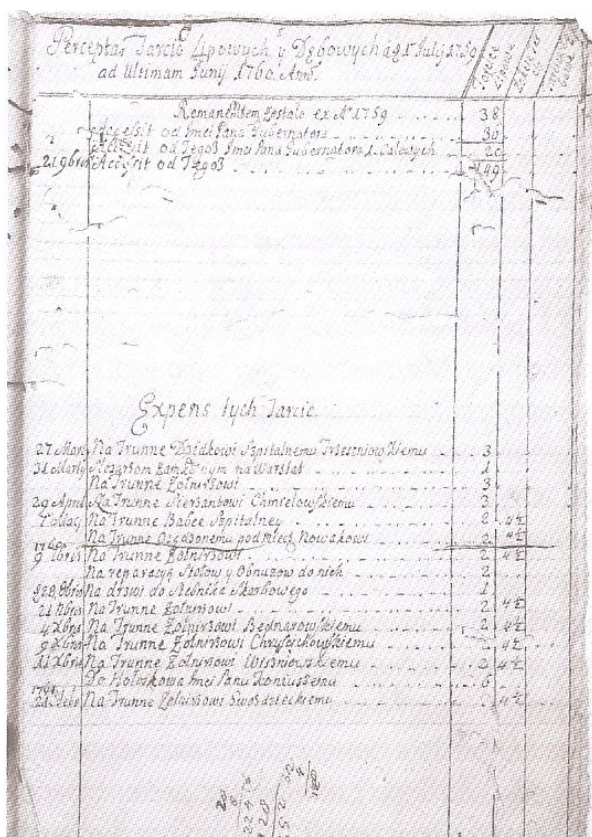

Фото. Фрагмент документа про будівельно-ремонтні роботи в Меджибізькому ключі у 1759-1760 рр., де згадується скарбовий стебник

Чорний шлях, що проходив неподалік Меджибожа, змушував Сенявських (власників містечка) витратити значні кошти на розбудову замку у вигляді нових кам'яних башт та стін на місці дитинця часів Київської Русі та вежі донжон періоду Галицько-Волинського князівства. Нові елементи фортифікації будувались по мірі розвитку вогнепальної зброї, яку застосовував ворог і станом на XVIII ст. він став наймогутнішим замком із великою кількістю різночасових елементів фортифікації, які зобразив на своїй мапі геометр Антоній Єнджейовський у 1772 р., а в експлікації виявляємо згадки про три великі пасіки, що знаходились неподалік Меджибожа, на околицях села Марківці (рис. 1).

Припускаємо, що Сенявські піклуючись про пасіки, що були однією із основних статей доходу, звозили їх до скарбового

стебника, який був при замку, де одразу з певної кількості дуплянок здійснювалось добування меду та воску. Продукція бджільництва збувалась на ярмарках у Меджибожі, до якого приїжджали купці з Волині, Києва, Польщі, німецьких та італійських міст, а місцеві купці-євреї, торгували медом в інших містах і країнах. Наприклад, відомо, що в 1584 р. євреї із Меджибожа Шмойло Дашкович віз на ярмарок до Бару, крім цінних товарів, 2 бочки меду та камінь воску.

Цікаво, що в документах слабо описана інформація про бортництво у Меджибожі. Припускаємо, що Сенявські тримали процес добування меду та воску під сильним контролем, а тому й опікувались бджолами, щоб ті не замерзли в сильні морози, особливо ранньою весною, коли бджолина матка починала відкладати яйця. Тому піддане населення заставляли возити двічі на рік протягом XIV–XVII ст., всі колоди до замку, який в народній пам'яті закарбовується як Меджибізький, а містечко Межибіж перейменовують у Меджибіж. Принагідно відмітимо, що містечко Межибіж, яке згадується в Іпатіївському літописі у 1146 р., має давньоруське походження та засвідчує розташування містечка на пагорбі між річками Південний Буг та Бужок. Проте в документах пізнього середньовіччя (кінець XIV ст.) та серед населення побутує назва Меджибіж, яку і вписано до Постанови Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. за № 878 «Про затвердження Списку історичних населених місць України» як смт Меджибіж – 1146 р. Припускаємо, що така назва населеного пункту могла закріпитись завдяки бджільництву. Тому, ймовірно по ієрархії, Меджибізький замок відігравав крім оборонної і господарську функцію в порівнянні із Бережанським

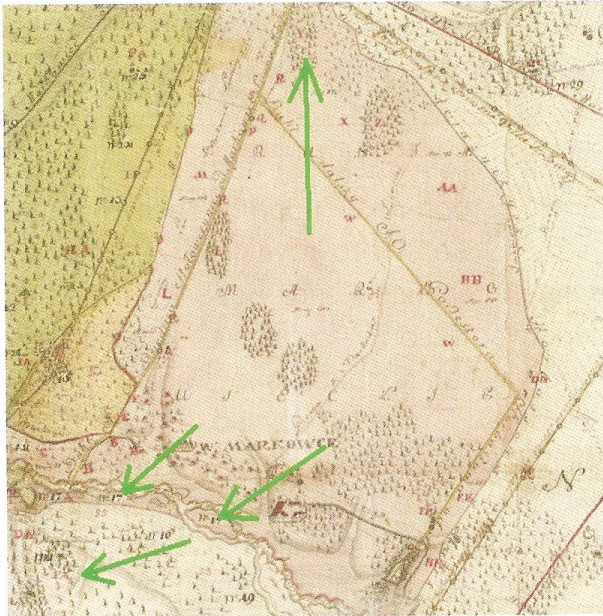

Рис. 2. Позначені на мапі геометра А. Єнджейовського пасіки в околицях с. Марківці

замком – головною родинною укріпленою резиденцією Сенявських із справжнім його скарбом – триповерховим палацом.

Варто зазначити, що бджолиний мед в XIII–XVI ст. як і раніше залишався одним із основних еквівалентів обміну, цінним товаром експорту і неодмінною складовою частиною виплачуваної данини та бджільної десятини. Так, наприклад, у грамоті Адама Ієроніма Сенявського містечку Меджибіж від 2 травня 1593 р. читаємо: “Передовсім роблю їх вільними з невільних, та так, щоб кожному за тією вольністю дозволено було поселитися (у тому місті) чи вибратися (з нього), заплативши за звичаєм Й. К. Величності вільних міст до міської громадської скарбниці по шість грошів вихідного; вільні вони і від інших стародавніх повинностей, які терпіли від колишніх панів та їх урядників, як от: польових робіт, повозівщини, посилення з листами, поволівщини, овечої та вепрової десятини, окрім бджолоїної, яку давати повинні...”. Принагідно відмітимо, що практика сплати бджолоїної десятини зберігалась переважно по всьому Подільському воєводству.

Мали Сенявські свою воскобійню (при якій питний мед варили), яку віддавали на оборону і облаштування міста громаді на вічні часи. Топниця і воскобійниця були невід’ємними атрибутами будь-якого привілейованого міста, а управителі воскових комор ретельно стежили за торгівлею, збираючи воскове мито. За свідченням акцизних управлінь, у 1869 р. на кожну з трьох губерній (Київську, Подільську та Волинську) припадало по 1 воскобійні і по 21 свічковому заводу. Тоді, як станом на 1886 р. в Подільській губернії налічувалося 42 свічкових заводи (з них один у Меджибожі), на яких працювало 60 робітників, а сума річного обороту складала 15547 царських рублів. На початку 1888 р. в містечку працювало 2 свічкових заводи, а приміське село Трибухівці мало пивоварний завод та медоварню.

У 1837 р. в Подільській губернії нараховувалось до 200 тисяч вуликів бджіл, які дали близько 150 тисяч пудів меду і воску. З них 2/3 йшло у продаж і 1/3 залишалась для домашніх потреб. А в 1887 р. в губернії чисельність вуликів становила 107806 і зібрано було 23548 пудів меду і 4182 пуди воску.

З XVIII ст., коли відпала загроза зі сторони степу і територія перейшла у власність Чарторийським, замок став їх головною резиденцією. Сприятливі умови до збільшення виробництва меду змусило нових власників дозволити будувати стебники по фільварках у селах, де були найбільші пасіки. Їх будівництво ліквідувало трудовітмітку роботу, якою займалось піддане населення протягом трьох століть. Водночас, виробництво і продаж меду та воску відігравали важливу роль в економічному, фінансовому та господарському житті містечка Меджибіж та його околиць.